

Internistička procjena preoperativnog rizika, preoperativna priprema, perioperativno praćenje

Opća bolnica “Prim. dr. Abdulah Nakaš”
Odjeljenje za internu medicinu
Odsjek za kardiologiju i pulmologiju

Prim. dr. Dragan Stevanović
dr Aida Mujaković

Uvod

- Preoperativna priprema i procjena je važna interakcija između pacijenta i ljekara. Ovaj proces omogućava hirurgu da pažljivo procijeni sveukupno zdravstveno stanje pacijenta te sa istim razmotri planiranu proceduru u cjelosti. Time će pacijent dobiti realističan uvid u planiranu hiruršku proceduru, razmotriti alternative u tretmanu i shvatiti moguće komplikacije za vrijeme perioperativnog perioda.
- Preoperativni menadžment pacijenta sa hirurškim problemom uključuje dijagnostičku obradu/procedure, preoperativnu evaluaciju i pripremu.

Uvod

- Dijagnostička obrada određuje uzrok i stadij pacijentovog zdravstvenog stanja.
- Preoperativna evaluacija je sveukupna procjena pacijentovog zdravstvenog stanja kako bi se utvrdili operativni rizici koji bi mogli utjecati na period oporavka.
- Evaluacija uključuje pregled i odobrenje anesteziologa koji razmatra sveukupno zdravstveno stanje pacijenta, nakon pregleda interniste, pulmologa, te specijalista ostalih medicinskih disciplina u ovisnosti od potreba rješenja zdravstvenog problema pacijenta.

Uloga liječnika u perioperativnoj profilaksi

- Demografski podaci
- Trenutna akutna i hronična oboljenja pacijenta; ranije hirurške intervencije; trenutna medikamentozna terapija i moguće alergijske reakcije – *Anamnesis vitae*
- *Anamnesis familiae*
- *Socijalno-epidemiološki podaci*
- Fizikalni pregled po sistemima
- Laboratorijski podaci
- Opšti utisak i preporuke o zdravstvenom stanju i spremnosti pacijenta za operativni zahvat

Tabela 1. Klasifikacija Američkog društva anesteziologa o spremnosti pacijenta za operativni zahvat, 2011. god.

P1 Zdrav pacijent	Zdrav pojedinac bez zdravstvenih problema/ne konzumira lijekove
P2 Pacijent sa sistemskom bolešću srednjeg stupnja	Dobro kontrolirana hipertenzija
P3 Pacijent sa sistemskom bolešću teškog stupnja	Angina pectoris bez kongestivnog srčanog popuštanja Reaktivna bolest disajnih puteva koja zahtijeva upotrebu inhalatorne terapije
P4 Pacijent sa sistemskom bolešću teškog stupnja koja predstavlja po život opasno stanje	Teško kongestivno srčano popuštanje
P5 Moribundni pacijent za kojeg se ne očekuje preživljenje bez operativnog zahvata	Teška trauma Terminalni stadij hroničnog ili akutno nastalog oboljenja (kancer)

Preoperativni pregled

- Fizikalni pregled
- Elektrokardiogram (EKG)
- Dodatna kardijalna testiranja – ukoliko su potrebna
- Rtg snimak pluća i srca
- Krvna slika (vrijednosti Hct, Le, Tr)
- Testovi koagulacije i krvarenja
- Elektroliti
- Testovi bubrežne funkcije (urea i kreatinin)
- Nivo serumske glukoze
- Testovi jetrene funkcije
- Vrijednost serumskih albumina
- Analiza urina
- Test za otkrivanje trudnoće

Perioperativna medikamentozna terapija

- za i protiv

- Koje su indikacije za medikamentoznu terapiju?
- Koji je efekat prestanka korištenja lijeka na primarnu bolest?
- Kakva je farmakokinetika lijeka (ADME faktori)?
- Koji su potencijalni neželjeni efekti lijeka?
- Koji su potencijalni benefiti profilaktičke upotrebe lijeka?

Kardiovaskularni lijekovi

Atihipertenzivi (*nastaviti uobičajenu dozu perioeprativno*)

Alpha-2 agonisti

Beta-blokatori

Alpha i Alpha-Beta blokatori (Tamsulozin-oprez)

Blokatori Ca kanala

Diuretici (*obustaviti na dan op izuzev u pojedinim slučajevima srčanog zatajenja*)

Nitrati

ACEI/ARB (*oprečni stavovi*)

Antiaritmici (Digoxin, Sotalol, Amiodarone) (*nastaviti uobičajenu dozu perioeprativno*)

Lijekovi za snižavanje nivoa lipida u serumu (*nastaviti uobičajenu dozu perioeprativno*)

Statini

Lijekovi koji utiču na hemostazu

Antitrobocitna terapija

Aspirin (*obustaviti 5-7 dana prije op, izuzev vaskularnih op, te onih sa visokim rizikom za perioperativni vaskularni incident*)

Thienopyridini: Clopidogrel (*obustaviti 5-7 dana prije op*)

Pentoxifyline (*obustaviti barem 8h prije op*)

Ne steroidni antiinflamatorni lijekovi

Cox-1 Inhibitori; Cox-2 Inhibitori (*obustaviti 1-3 dana prije operacije*)

Antikoagulansi

Warfarin (*obustaviti 5 dana pred operaciju*)

Nefrakcionisani heparin (UFH) (*obustaviti 4-6 h pred operaciju*)

Niskomolekularni heparin (LMWH) (*obustaviti 24 h pred operaciju*)

Pulmološka medikamentozna terapija (*nastaviti uobičajenu dozu perioperativno*)

Inhalatorni agensi: Beta-agonisti, Ipratropium, Steroidi

Theophylin (*obustaviti na dan op ili jutro pred op*)

Inhibitori leukotriena

Sistemske kortikosteroidi

Endokrinološka medikamentozna terapija

Antidijabetična terapija

Peroralni antidijabetici (*zaustaviti ujutro ili dan pred op*)

Insulini (*individualizirano prema vrsti inzulina*)

Lijekovi u kontroli hormonalnog statusa štitne žlijezde

Kortikosteroidi

Oralni Kontraceptivi, Terapija hormonima (HRT) (*obustaviti 3 sedmice pred op*)

Gastrointestinalna medikamentozna terapija

Blokatori H₂ receptora

IPP

Psihotropni lijekovi

SSRIs

Triciklični antidepresivi

Anksiolitički lijekovi (Benzodiazepini)

Antipsihotični lijekovi

Inhibitori MAO (*obustaviti 10-14 dana prije op*)

Reumatološki lijekovi

DMARDs

Anticitokini (*konsultirati reumatologa, obično obustaviti 1-2 sedmice prije op*)

Lijekovi u kontroli urične kiseline

Neurološki lijekovi

Antiparkinsonici (*individualizirano prema vrsti lijeka*)

Lijekovi u tretmanu miasteniae gravis

Perioperativni pristup antikoagulantnoj terapiji

- Pacijenti podvrgnuti procedurama sa malim rizikom od krvarenja ne zahtijevaju prekid antikoagulantne i antiagregacione terapije, osobito ako su pod visokim rizikom od tromboembolijskih incidenata
- Pacijenti koji su pod visokim rizikom od tromboembolijskih incidenata obično su podvrgnuti perioperativnoj prelaznoj terapiji sa LMWH
- Antitrombocitna terapija treba biti obustavljena 7-10 dana prije operativnog zahvata te nastavljena nakon postignute hemostaze, obično dan nakon operativnog zahvata

Tabela 2: Prelazni protokol za pacijente na terapiji warfarinom

Preoperativni dan	Proces
10-14	Početna razmatranja Ustanoviti potrebu za primjenom prelaznog protokola na bazi procjene rizika Provjeriti klirens kreatinina Proučiti preporuke za prelazni protokol sa LMWH
7-10	Provjeriti INR Zaustaviti primjenu aspirina i clopidogrela
5-6	Zaustaviti primjenu warfarina
3-4	Započeti prelazni protokol sa LMWH ako je indicirano
1	Posljednja jutarnja doza LMWH •Izostaviti večernju dozu ukoliko je šema doziranja 2x dnevno •Dati ½ doze ako je šema doziranja 1x dnevno
	Provjeriti INR i dati malu dozu Vitamina K ako je potrebno
Dan operacije	Ponovno početi terapiju sa warfarinom uveče ako je hemostaza osigurana

Tabela 3. Profilaksa venskog tromboembolizma / Faktori rizika za VTE

Staza	Povreda endotela	Hiperkoagulabilnost
Starija životna dob	Operacija	Kancer/kemoterapija
Imobilizacija	Prethodni VTE	Stanja visokog lučenja estrogena (postpartalni period)
CVI, paraplegija	Centralni venski kateter	Inflamatorna bolest crijeva /IBD
Hronično srčano popuštanje	Trauma	Nefrotski sindrom
COPD/respiratorno zatajenje		Trombofilija
Anestezija (opšta, spinalna ili epiduralna)		
Pretilost		
Hiperviskoznost /policitemija		

Tabela 4. Profilaksa venskog tromboembolizma/Stratifikacija rizika

Nivo rizika	Primjeri	Rizik od VTE bez profilakse (%)	Opcije profilakse
Nizak	Mali OP zahvat, Mobilan pacijent	<10	Bez specif. profilakse, inicirati ranu mobilizaciju
Srednji	Većina OP u opštoj anesteziji, otvorene ginekološke ili urološke OP	10-40	LMWH (enoxaparin 40mg; dalteparin 2500-5000 IU) LDUH 5000 IU 8-12h
Visok	Artroplastika zgloba koljena, kuka, OP frakture kuka, velika trauma, OP kičmene moždine	40-80	LMWH (enoxaparin 30mg 12h ili 40mg 1xd, dalteparin 2500-5000 IU) Oralni VKA (warfarin: INR 2-3)
Srednji ili visoki VTE rizik + visoki rizik od krvarenja	Intrakranijalne ili spinalne OP		Mehanička (elastične kompresivne čarape)

Tabela 5. Perioperativna antibiotska profilaksa

Specialty	Procedure	Antibiotics
<i>Orthopaedics</i>	▪ Elective cases	▪ Cefazolin 1g IV 8h x 3 doses
	▪ Traumatic wounds ▪ Involving bone or joint compound fractures	▪ Cefazolin 1g IV 8h x 2 days
	▪ + severe tissue damage ▪ + myonecrosis ▪ + vascular injury	▪ Cefazolin 1g IV 8h x 2 days + Gentamicin 5 mg/kg IV daily x 2 days + Benzyl pen. 3 g IV stat, 1.2 g IV 6h x 2 days
<i>Abdominal Surgery</i>	▪ Colorectal	▪ Cefazolin 1 gm ± gentamicin 3 mg/kg + Metronidazole 500mg IV single doses
	▪ Biliary surgery	▪ Gentamicin 3 mg/kg x 1 dose, or cefazolin 1g x 1 dose
<i>Vascular surgery</i>	▪ Elective cases ▪ + severe bowel injury ▪ + myonecrosis or vascular injury	▪ Cefazolin 1g IV 8h x 3 doses ▪ + Gentamicin 5 mg/kg LBW IV daily x 2 days + Metronidazole 500 mg IV bd x 2 days + Benzyl pen. 3 g IV stat, 1.2 g IV 6h x 2 days
	▪ Amputation	▪ Cefazolin 1g IV 8h x 3 doses + Metronidazole 500 mg IV bd x 2 doses
<i>Neurosurgery</i>	▪ CSF leak / # Skull base	▪ None: treat only if signs of meningitis
	▪ Craniotomy / ICP insertion	▪ Cefazolin 1g IV at induction
<i>Head & neck, thoracic</i>	▪ Craniofacial with breach of nasal or oral mucosa	▪ Cefazolin 1g IV 8h x 3 doses + Metronidazole 500 mg IV bd x 2 doses
<i>Cardiac Surgery</i>	▪ See Section "Management of Cardiothoracic Patients"	

Tabela 6. Profilaksa bakterijskog endokarditisa

Situacija	Antibiotik	Pojedinačna doza 30-60 min prije procedure
Bez alergije na penicilin ili ampicilin	• Amoxicillin (u slučaju nemogućnosti uzimanja oralnih medikamenata) • Ampicilin • Cefazolin ili ceftriaxone	2 g PO 2 g IM ili IV 1 g IM ili IV
Alergija na penicilin ili ampicilin	• Cephalexin ili • Clindamycin ili • Azithromycin ili clarithromycin (u slučaju nemogućnosti uzimanja oralnih medikamenata) • Cefazolin ili ceftriaxone ili • Clindamycin	2 g PO 600 mg PO 500 mg PO 1 g IM ili IV 600 mg IM ili IV

Preoperativna procjena kardijalnog rizika

- Hitnost hirurškog tretmana mora biti procijenjena, ukoliko je isti ocijenjen kao hitan, povećati nadzor te nastaviti kontinuitet medikamentozne kardiovaskularne terapije
- Ukoliko je pacijent ocijenjen kao nestabilan neophodne su dopunske kardijalne dijagnostičke procedure (kronarna angiografija za procjenu stanja pacijenata sa nestabilnom anginom; inicijacija dualne antiagregacione terapije nakon implantacije stenta u koronarne arterije, dopunske dijagnostičke procedure -CABG, balon angioplastika, implantacija stenta sa inicijacijom dualne antiagregacione terapije)
- Potrebno je procijeniti rizik od preduzimanja hirurškog tretmana
- Funkcionalni kapacitet mora biti procijenjen
- Preporučeno je nastavak dugotrajne terapije aspirinom osim kod pacijenata kod kojih je teško kontrolisati hemostazu za vrijeme operativnog zahvata
- Kod pacijenata sa srednjim ili loše ocijenjenim funkcionalnim kapacitetom, mora biti razmotren rizik hirurške procedure
- Ukoliko se provodi neinvazivno testiranje pacijenti sa stres-induciranom ishemijom ili blagom do umjerenom ishemijom u slučajevima jedno ili dvo-sudovne bolesti, mogu se podvrgnuti planiranoj hirurškoj proceduri

Preoperative Cardiac Assessment

- Step 1: If surgery is an emergency, proceed to the operating room (OR). If not, then
- Step 2: If the patient has undergone coronary revascularization in the past five years without recurrent ischemic symptoms, then proceed to the OR. If not then
- Step 3: If the patient has undergone coronary evaluation in the past two years, and no change in symptoms, then proceed to the OR. If not then
- Step 4: If the patient has any of the major clinical predictors, then the problem has to be adequately addressed prior to surgery. If not, then
- Step 5: If the patient has any of the intermediate clinical predictors, next evaluate the patient's functional class status. If < 4 mets, consider noninvasive testing. If >4 mets, and high risk surgery, consider noninvasive testing. If >4 mets, and intermediate or low risk surgery, proceed to surgery.
- Step 6: If the patient has any of the minor clinical predictors, next evaluate the functional class. If < 4 mets, and high risk surgery, consider noninvasive testing. If < 4 mets, and low risk or intermediate risk surgery, proceed to surgery. If >4 mets, proceed to surgery.

GOLDMAN CRITERIA N ENGL J MED 1977 OCT
20;297(16):845-50

Devet neovisnih faktora:

1. Treći srčani ton
2. Nesinusni srčani ritam
3. > 70 godina starosti
4. Intraperitonealna procedura
5. Intratorakalna procedura
6. Aortna procedura
7. Hitna procedura
8. Aortna stenoza
9. Loše opšte zdravstveno stanje

Goldmanov index procjene kardijalnog rizika

• Anamneza	
▫ >70 godina starosti	5
▫ Preoperativni IM unutar 6 mjeseci	10
• Fizikalni pregled	
▫ S3 galop ili povišen JVP >12 cm H ₂ O	11
▫ Signifikantna valvularna aortna stenoza	3
• EKG	
▫ Nesinusni srčani ritam ili atrijalna ektopija	7
▫ Ventrikularni paroksizmalni srčani ritam/udarac >5/minuti	7
• Opšte zdravstveno stanje-jedan ili više kriterija od navedenog:	
▫ PO ₂ <60 ili PCO ₂ >50 mmHg	
▫ Serum K <3.0 ili HCO ₃ <20 meq/L	3
▫ BUN >50 ili kreatinin >3.0 mg/dL	
▫ Hronična bolest/zatajenje jetre	
• Operacija	
▫ Intraperitonealna, intratorakalna, ili aortna	3
▫ Hitna	4
• Ukupan broj bodova	53
▫ Klasa I (1% rizik)	0-5
▫ Klasa II (7%)	6-12
▫ Klasa III (14%)	13-25
▫ Klasa IV (78% rizik – mali uzorak)	>25

Revidiran Goldmanov index procjene kardijalnog rizika

Šest neovisnih prediktora:

- Operacija visokog rizika (uključuje intraperitonealnu, intratorakalnu ili vaskularnu proceduru)
- Anamneza ishemične srčane bolesti (anamneza MI ili pozitivne ergometrije, boli u prsima različite etiologije, korištenje terapije nitratima, ili EKG sa patološkim Q valovima; ne broje se ranije procedure koronarne revaskularizacije ukoliko je jedan od drugih kriterija ishemične srčane bolesti prisutan)
- Anamneza srčanog zatajenja
- Anamneza cerebrovaskularne bolesti
- Diabetes mellitus koji zahtijeva tretman inzulinom
- Preoperativna vrijednost serumskog kreatinina >2.0 mg/dL (177 mol/l)

Revidiran Goldmanov index kardijalnog rizika

Klasa	Riziko faktori	Kardijalni rizik
1	0	0,4%
2	1	1,0%
3	2	2,4%
4	3 ili više	5,4%

Izvor: Devereaux, PJ, Goldman, L, Cook, DJ, et al. CMAJ 2005;173:627

Perioperativna procjena pulmonalnog rizika

- Faktori rizika vezani za pacijenta:
 - Dob
 - Prekomjerna tjelesna težina
 - Zdravstveno stanje pacijenta u cjelini
 - Konzumacija cigareta
 - COPD
 - Astma
 - Plućna hipertenzija
 - Intersticijalna bolest pluća
 - OSAS
- Faktori rizika vezani za operativni zahvat
 - Mjesto operativnog zahvata
 - Trajanje operativnog zahvata
 - Tip anestezije
 - Minimalno invazivne hirurške procedure

Perioperativna procjena pulmonalnog rizika

- Anamneza
- Testovi plućne funkcije
- Vrijednosti parcijalnih pritisaka gasova i saturacija arterijske krvi
- Rtg snimak pluća i srca

Tabela 7. Perioperativna prilagodba inzulinske terapije

Insulins	Day prior to admission	Day of surgery	
		Patient for AM surgery	Patient for PM surgery
Once daily (evening) (e.g. Lantus® or Levemir®, Insulatard®, Humulin I®, Insuman®)	No dose change*	Check blood glucose on admission	Check blood glucose on admission
Once daily (morning) (Lantus® or Levemir®, Insulatard®, Humulin I®, Insuman®)	No dose change	No dose change*. Check blood glucose on admission	No dose change*. Check blood glucose on admission
Twice daily (e.g. Novomix 30®, Humulin M3®, Humalog Mix 25®, Humalog Mix 50®, Insuman® Comb 25, Insuman® Comb 50 twice daily Levemir® or Lantus®)	No dose change	Halve the usual morning dose. Check blood glucose on admission. Leave the evening meal dose unchanged	Halve the usual morning dose. Check blood glucose on admission. Leave the evening meal dose unchanged
Twice daily - separate injections of short acting and intermediate acting (e.g. animal neutral, Novorapid®, Humulin S®) Apidra® (e.g. animal isophane Insulatard®, Humulin I®, Insuman®)	No dose change	Calculate the total dose of both morning insulins and give half as intermediate acting only in the morning. Check blood glucose on admission. Leave the evening meal dose unchanged	Calculate the total dose of both morning insulins and give half as intermediate acting only in the morning. Check blood glucose on admission. Leave the evening meal dose unchanged
3, 4, or 5 Injections daily	No dose change	Basal bolus regimens: omit the morning and lunchtime short acting insulins. Keep the basal unchanged.* Premixed AM insulin: halve the morning dose and omit lunchtime dose. Check blood glucose on admission	Take usual morning insulin dose(s). Omit lunchtime dose. Check blood glucose on admission

Tabela 8. Perioperativna prilagodba primjene peroralnih antidijabetika

Tablets	Day prior to admission	Day of surgery	
		Patient for AM surgery	Patient for PM surgery
Acarbose	Take as normal	Omit morning dose if NBM	Give morning dose if eating
Meglitinide (repaglinide or nateglinide)	Take as normal	Omit morning dose if NBM	Give morning dose if eating
Metformin (procedure not requiring use of contrast media*)	Take as normal	Take as normal	Take as normal
Sulphonylurea (e.g. Glibenclamide, Gliclazide, Glipizide, etc.)	Take as normal	Once daily AM omit Twice daily omit AM	Once daily AM omit Twice daily omit AM and PM
Pioglitazone	Take as normal	Take as normal	Take as normal
DPP IV Inhibitor (e.g. Sitagliptin, Vildagliptin, Saxagliptin)	Take as normal	Omit on day of surgery	Omit on day of surgery
GLP-1 analogue (e.g. Exenatide, Liraglutide)	Take as normal	Omit on day of surgery	Omit on day of surgery

HVALA NA PAŽNJI !!!

J.U. Opća bolnica
"Prim.dr. Abdulah Nakaš"
Sarajevo

